

Prosvjetiteljstvo i reforme Josipa II.

Milković, Gabrijele

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:259979>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH

STUDIJA

Gabrijela

Milković

PROSVJETITELJSTVO I REFORME

JOSIPA II.

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH
STUDIJA ODSJEK ZA
POVIJEST

GABRIJELA MILKOVIĆ

**PROSVJETITELJSTVO I REFORME
JOSIPA II.**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc.

Darko Vitek

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. POČETAK VLADAVINE	1
3. PROSVJETITELJSTVO	3
3.1. JOZEFINIZAM.....	5
3.2. SANJARENJA (REVERIES).....	7
4. REFORME	8
4.1. VJERSKE REFORME	9
4.2. POLITIČKE I EKONOMSKE REFORME.....	10
4.3. DRUŠTVENE REFORME	12
4.4. REFORME U OBRAZOVANJU	13
4.5. UKIDANJE REFORMI.....	13
5. ODRAZ NA HRVATSKU	14
6. ZAKLJUČAK.....	16
7. LITERATURA.....	18

1. UVOD

Vladavina Josipa II., cara Svetog Rimskog Carstva i habsburškog monarha, predstavlja jedno od najznačajnijih razdoblja u povijesti Habsburške Monarhije, uključujući Hrvatsku. Ovaj rad ima za cilj istražiti utjecaj Josipovih reformi na društveni, politički i ekonomski razvoj Hrvatske, kao i širi kontekst prosvjetiteljskog apsolutizma u Europi. Kroz analizu različitih aspekata njegove vladavine, nastojat će se razumjeti kako su ideje prosvjetiteljstva oblikovale politiku i društvo u Habsburškoj Monarhiji te kako su te promjene percipirane i implementirane u hrvatskim zemljama.

Josip II. je naslijedio prijestolje u vrijeme kada su europske Monarhije prolazile kroz značajne promjene potaknute prosvjetiteljskim idejama. Njegova vizija centralizirane i modernizirane države temeljila se na načelima razuma, vjerske tolerancije i socijalne pravde. Reformni program Josipa II. obuhvaćao je širok spektar mjera, od ukidanja kmetstva i sekularizacije crkvene imovine do reforme obrazovanja i uvođenja vjerske slobode. Njegov Patent o toleranciji iz 1781. godine predstavlja jedan od najznačajnijih koraka prema vjerskoj toleranciji u Europi tog vremena.

Cilj ovog rada je pružiti sveobuhvatan pregled reformi Josipa II. i njihova utjecaja na Hrvatsku, s posebnim naglaskom na društvene, političke i ekonomske promjene. Analizom povijesnih izvora, literature i relevantnih dokumenata, nastojat će se pružiti cjelovit uvid u razdoblje Josipove vladavine i njegovu ostavštinu. Kroz ovu analizu, rad će doprinijeti boljem razumijevanju složenosti i izazova s kojima se suočavao Josip II. u svojoj težnji za modernizacijom i centralizacijom Habsburške Monarhije, te kako su te reforme oblikovale hrvatsko društvo u kasnom 18. stoljeću.

2. POČETAK VLADAVINE

Josip II. bio je car Svetog Rimskog Carstva, ugarsko-hrvatski i češki kralj, koji je vladao od 1765. (1780. kao hrvatski kralj), do svoje smrti 1790. godine. Rođen kao sin cara Franje I. i kraljice Marije Terezije, nasljeđuje rimsko-njemački tron nakon očeve smrti 1765. godine, a ugarsko-hrvatski 1780. godine. Dio svoje vladavine proveo je kao suvladar Marije Terezije jer je bio premlad da nasljedne na tron.

Odrastajući bio je dosta razmaženo dijete, svjestan svojeg položaja i važnosti.¹ Već se iz ranih izvora može primijetiti njegova odanost narodu i prema svojoj dužnosti kao vladar Carstva, smatrajući sebe kao patrona koji zna najbolje za narod, čak i kada oni to ne znaju.²

Sukladno po svojoj ideologiji prosvijećenog apsolutizma, car se nije krunio, smatrajući da bi tako morao se obvezati na iste ideologije svojih predaka, dok su njegove trenutne u duhu carske neograničene vlasti kao i dobrobiti naroda.

Nakon smrti svojeg oca, imenovan je suvladarom svoje majke, Marije Terezije, 1765. godine, a zajedno su vladari 15 godina. Izabran je za vladara 1764. godine u Frankfurtu, a iako je Marija Terezija planirala prepustiti tron u potpunosti Josipu, te povući se totalno iz javnog života, odlučila je ipak nastaviti vladati nakon smrti muža.³ Time je veći dio svoje vladavine bio samo suvladar svojoj majci.

Zajednička vladavina majke i sina bilo je ispunjeno neslaganjima i čestim sukobima; Josip II. je nekolicinu puta podnio ostavku koju ona nije prihvatila, suprotni načini vladanja; Josip II. htio je uvesti mnoge nove reforme, dok carica nije htjela odlaziti u modernizam, i odstupati od već ustanovljenog svojeg načina vladanja.⁴ Tijekom suvladarstva, Josip II. nije imao neku veliku moć, sve je u rukama držala njegova majka, te se njegov utjecaj vrlo slabo osjetio.

S obzirom na to da je carica u rukama konsolidirala svoju vlast, Josip II. je pokušavao naći prostor za provođenje svojih ideja, neke od njih uključuju otvaranje carskih parkova javnosti, transformacija kazališta „Dvorsko kazalište pored Hofburga“ u „Njemačko nacionalno kazalište“.⁵ Nakon smrti njegove majke, Josip II. pokušao je nastaviti njezinim reformama, pokušavajući očuvati mir u državi.

¹ Habsburger.net. "Joseph II - The Long-Awaited Son." (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son>. Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

² Isto

³ Habsburger.net. "Joseph II. as co-regent" (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son>. Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁴ Isto

⁵ Isto

U historiografiji se pronalaze dvije persone Josipa II. Prva je od strane naroda u tom dobu, koji su ga gledali kao osloboditelja i junaka, koji je oslobodio kmetove.⁶ Kasnije su i sami Židovi ga smatrali herojem zbog prvog koraka koji je napravio njihovoj budućoj emancipaciji.⁷ Dok ga je narod gledao u pozitivnom svjetlu, plemstvo i aristokracija je bila suprotnost. Njegove progresivne reforme, učinile su ga po aristokratima modernim tiraninom. Sve ove deskripcije Josipa II. kao cara proizlaze iz budućih sukoba koji će se pojaviti u carstvu, a ne njega samog kao vladara i despota. Njegovo širenje germanizacije nije pokušaj brisanja lokalnih jezika i nacija, nego samo moderni pokušaj centralizacije birokracije.⁸ Njegovo mišljenje je jednostavno bilo za boljitak naroda i njihovog života, no kao njega jedinog nositelja i inicijator tog istog.

Prema shvaćanjima historiografa, car je oduvijek imao razmišljanje kako će samo pomoću razuma poboljšati svoju vladavinu te narod kao cijeli.⁹ Izdao je 6000 edikta, te 11 000 novih zakona koji su regulirali državu i vukli ka modernizaciji.¹⁰

3. PROSVJETITELJSTVO

Prema definiciji hrvatske enciklopedije, prosvjetiteljstvo je intelektualni i duhovni pokret u europskoj kulturnoj povijesti tijekom 17. i 18. stoljeća, koji se temeljio na povjerenju u razum i spoznatljivost svih prirodnih i društvenih pojava, u središte s stavlja čovjek i naglašava se individualna odgovornost i sloboda.¹¹ Prosvjetiteljske ideje su dovele Europu u novu eru znanstvenih otkrića, umjetničkog izražavanja i novih političkih sfera.

Prosvjetiteljski vladari su pokušavali ograničiti vlast plemića, te učvrstiti svoju vlast prosvjetiteljskim apsolutizmom.¹²

⁶ Pieter M., JUDSON, *The Habsburg Empire, A New History*, Belknap Press, 2016. 69.

⁷ Isto, 69.

⁸ Isto, 69.

⁹ Lumen Learning. "Joseph II and Domestic Reform." U *History of Western Civilization II*. (<https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory2/chapter/joseph-ii-and-domestic-reform/>)
Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

¹⁰ Isto.

¹¹ prosvjetiteljstvo. *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 28.6.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/prosvjetiteljstvo>>.

¹² ur. Mirko Valentić, Lovorka Čoralić; *Povijest Hrvata, Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005. 212.

U tradicionalnom društvu, proizvodnja robe ovisila je o radnicima i materijalima, što je označavalo organiziranje sustava u feudalistički oblik s zemljoposjednicima kao ključnim faktorima, dok razvitkom društva, tj. modernizacijom, i širenjem tehničkih osnovica, sada sami ti zemljoposjednici gube važnost, te samo društvo traži drukčiji oblik jer sama modernizacija to zahtjeva.¹³ Time dobivamo moderna socijalna društva.

Vladavina Josipa II. i njena usmjerenost bila je prema cjelokupnom teritoriju Habsburške Monarhije, kao jedne cjeline kojom se upravlja, te su njegove reforme unutarnje politike, bile usmjerene na jačanju centralizacije, i rastom apsolutizma samog vladara.¹⁴

Kao car, Josip II. je koristio razum i utilitarizam kako bi uspostavio novu eru prosvjetiteljstva naspram starih tradicija, tu je odbacio raskošni život, rasipanje i sve što ga je povezivalo s rastrošnim životom, predstavljajući sebe kao neku vrstu filantropa.¹⁵ Unutarnja i vanjska politika Josipa II. su se znatno razlikovale po njegovom pristupu, agresivan pristup prema vanjskoj politici, očitao se u njegovim željama da Austrija ostane moćna sila, te zamjene Austrijske Nizozemske za bavorski elektorat, kao i teritorijalno proširenje Carstva.¹⁶

Godine 1783. car je izdao "pastoralno pismo" u kojem je izrazio svoje prosvjetiteljske stavove, zagovarajući jednakost svih provincija i religija unutar Monarhije, te odgovornost monarha prema narodu.¹⁷ Ovaj dokument, koji utjelovljuje mnoge ideje prosvjetiteljstva, dobio je široku pohvalu i inspirirao je brojna izdanja njegovih zakona.¹⁸

Neki povjesničari smatraju da su careve reforme bile usmjerena isključivo na dobivanje više poreza i vojnika, s obzirom na to da je bio opsjednut s dobivanjem

¹³ Igor KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750.-1918.*, Zagreb, 2000. 56.

¹⁴ Isto, 64.

¹⁵ Habsburger.net. "Joseph as a representative of Enlightened Absolutism: a philosopher on the imperial throne?" (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son>). Pristupljeno 29. lipnja 2024)

¹⁶ Isto

¹⁷ Derek BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, I.B.Tauris & Co. Ltd, London 2005. 276.

¹⁸ Isto, 276.

Bavarske, nasljedno ili zamjenom, te htio teritorijalno širenje na istoku.¹⁹ No, njegove stvarne reforme i ideje su bile usmjerena na unutarnje reforme i obranu, a ne širenje teritorija.²⁰

Postoje nesuglasice oko toga je li Josip II. zapravo bio prosvijećeni despot. Povjesničar, Derek Beales tvrdi da je uistinu bio despot, ali u mnogim aspektima i prosvijećen.²¹ Želio je imati više despotske moći kako bi nametnuo prosvijećene mjere.²² Pred kraj života priznao je neuspjeh svojih osobnih vladavina, ali i dalje je zadržao nadu za daljnje prosvjetiteljske reforme. Također zaključuje da je jozefinizam bio radikalniji i despotskiji oblik vladavine od režima Fridrika Velikog i Katarine Velike, s naglaskom na centraliziranu kontrolu i reforme koje su bile usmjerene na javnu korist i opću dobrobit.²³

Njegovo uvjerenje da zna najbolje za dobrobit naroda uočila u činjenici da je u svoje edikte stavljao uvode koje je sam sastavljao.²⁴ Također je bio uvjeren kako prosvijećenim optimizmom može svakog uvjeriti u ispravnost njegovih odluka, a oni koji i dalje nisu bili uvjereni, bili su potaknuti od strane policijskih mjera.²⁵

3.1. JOZEFINIZAM

Jozefinizam prema hrvatskoj enciklopediji jest prosvjetiteljsko-apsolutistička vladavina Josipa II., u kojoj je donosio razne reforme, najčešće prema Katoličkoj crkvi, koju je podvrgnuo carskoj vlasti.²⁶ Smatra se jednim od ključnih razdoblja modernizacije u srednjoistočnoj Europi. Prosvjetiteljske ideje su se ponajviše osjetile u sektoru obrazovanja.²⁷ Dok je interes historioografa bio na jozefinskim reformama u agrarnim

¹⁹ BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005. 279.

²⁰ Isto, 279.

²¹ Isto, 281.

²² Isto, 281.

²³ Isto, 294.

²⁴ Eberhard WIES, "Enlightenment and Absolutism in the Holy Roman Empire: Thoughts on Enlightened Absolutism in Germany." *The Journal of Modern History*, vol. 58, 1986. 191.

²⁵ Isto, 191.

²⁶ *jozefinizam*. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/jozefinizam>>.

²⁷ KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750.-1918.*, 2000. 50.

odnosima, one izvanagrarne djelatnosti, te socijalno-ekonomske promjene su ostale zapostavljene.²⁸

Austrijski povjesničar, Erich Zöllner, je na međunarodnom skupu u Beču 1980. godine, objašnjavao srodnosti jozefinizma i terezijanizma, te naglasio važnost kako same reforme dvaju vladara, su bile ciljane kako bi obrazovale seljačko stanovništvo, radi same modernizacije društva.²⁹ Mnogi historiografi se slažu kako su same dvije struje vrlo srodne zbog samih temelja u kojima se nalaze, temelji prosvijećenog apsolutizma, no suprotnosti vladara i struja su vrlo podijeljena mišljenja.³⁰

Iako se sam pojam jozefinizam veže uz vladavinu Josipa II., treba se istaknuti, kako je sam oblik vladavine se već pojavio i tijekom vladavine Marije Terezije, a sama struja vuče korijene iz prosvjetiteljstva.³¹ Kako bi se polakše objasnila razlika terezijanske vlasti od jozefinske, sama terezijanska je vlast bila temeljena prosvjetiteljskom djelovanju, a jozefinska samoj afirmaciji tog prosvjetiteljskog djelovanja.³²

Za razliku od svoje majke, i njenog tradicionalnog poimanja vladara i vlasti, Josip II. odlazi od tradicionalnog pristupa, te na svoju vlast gleda kao vlast naroda, okreće se suvremenim idejama vlasti, i sam koncept države mijenja se, gdje je vladar u službi države. Tim postupkom modernizacija države je postala i sama svrha države.³³ Kako bi se sam proces modernizacije uspješno proveo, ključni čimbenici u tom procesu su iz tradicionalnog sustava, i bili su sami nositelji takvog tradicionalnog poretka, s toga, ih se ne bi smjelo negirati ili ukinuti, već asimilirati, podržati u svojoj strukturi, kako bi postali i sami nositelji moderniziranog sustava.³⁴ Jozefinizam, uz nositelje etatizma³⁵, seže k apsolutističkoj vlasti vladara.³⁶

²⁸ Isto, 50.

²⁹ Isto, 62.

³⁰ Isto, 62.

³¹ Isto, 58.

³² Isto, 63.

³³ Isto, 65.

³⁴ Isto, 67.

³⁵ *etatizam* - političko načelo i praksa koji u prvi plan ističu interese države. (etatizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/etatizam>>.)

³⁶ KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750.-1918.*, 2000. 68.

Car je od svojih službenika tražio definirani zastupnici prosvijećenog apsolutizma, te bi ih promaknuo s obzirom na njihova postignuća, bez obzira na njihovo etničko ili klasno porijeklo.³⁷

Jozefinske odluke su imale značajan utjecaj na Hrvatsku. Kada se 1717. godine proglasila slobodna plovidba Jadranom, kao i sama sigurnost brodova koji uplovljavaju u habsburške luke, dolazi do značajne promjene u hrvatskoj.³⁸ Tim okidačem, Rijeka i Trst postaju slobodne luke, a ostatci mletačke vlasti su nestali.³⁹ Gradnjom novih cesta, spojio se Jadran s Podunavljem, čime dolazi do većeg značaja samog Jadrana.⁴⁰ Nove agrarne i poljoprivredne reforme, dovode do procvata Slavonije i Srijema.⁴¹

3.2. SANJARENJA (REVERIES)

Sanjarenja ili na engleskom *reveries*, jest dokument iz 1761. godine u kojem car Josip II. izražava želju za poniženjem plemstva, što je Marija Terezija vjerojatno smatrala šokantnim i držala ga tajnim.⁴² Marija Terezija je izjavila da je dokument napisan kada se Josip "prvi put oženio", što bi ga smjestilo u 1760. godinu, ali to nije točno.⁴³ Mađarski povjesničar Marczali⁴⁴ je tvrdio da ga je napisao devetnaestogodišnji Josip, što također nije održivo.⁴⁵ Zbog poznavanja Vijeća države prikazanog u dokumentu, najranije moguće razdoblje za njegovo nastajanje je kasna 1761. godina.⁴⁶

Dokument "Sanjarenja" sadrži dugoročne ciljeve Josipa II. koji su, iako možda neostvarivi, ostali važan dio njegovih političkih ideja.⁴⁷ Historiografski problem je što su

³⁷ Lumen Learning. "Joseph II and Domestic Reform." U History of Western Civilization II. (<https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory2/chapter/joseph-ii-and-domestic-reform/>) Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

³⁸ Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, Zagreb, 2003. 144.

³⁹ Isto

⁴⁰ Isto

⁴¹ Isto

⁴² BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005. 160.

⁴³ Isto, 162.

⁴⁴ Henrik MARCZALI, *The History of Hungary during the Reign of Joseph II*, 3 volumena., 1881–1888.

⁴⁵ BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005. 162.

⁴⁶ Isto, 163.

⁴⁷ Isto, 165.

biografi zanemarili njegove birokratske spise, dok su povjesničari administracije ignorirali njegove osobne zapise.⁴⁸

Josip je zadržao mnoge svoje stavove tijekom života, uključujući kritiku birokracije i prijedloge za unapređenje Vijeća države.⁴⁹ Njegova briga za smanjenje državnog duga dovela je do toga da je svoju naslijeđenu imovinu predao za smanjenje kamatnih stopa.⁵⁰

Taj dokument ne sadržava određene ideje cara, poput crkvenih reformi, teritorijalnih nesuglasica, problem kmetova, nego dugoročni ciljevi za koje se car čvrsto držao kao dio njegovih političkih ideja. Trenutačno se pretpostavlja kako dokument datira iz proljeća ili ljeta 1763. godine.⁵¹

4. REFORME

Kroz svoju vladavinu, car Josip II. donio je značajan broj reformi, od političkih, ekonomskih, društvenih, obrazovnih pa sve do vjerskih, koje su bile najznačajnije, ovdje ćemo ih proći te pojasniti što su te reforme predstavljale društvu i državi u to vrijeme.

Charles W. Ingrao procjenjuje da je Josip II. izdavao oko 700 uredbi godišnje, dok je npr. Marija Terezija tijekom njihove vladavine izdavala samo oko 100.⁵² Većina reformi bile su one koje Marija Terezija nije dozvoljavala tijekom svoje vladavine, ili su bile Josipove priželjkivane prosvjetiteljske ideje.⁵³

Car je bio nastrojen nametnuti nove standarde vladavine, što je često prelazilo u nemilosrdnost. Odlučnost u donošenju promjena su biti dočekani nesuglasicama sa birokratima koje je optuživao za nesposobnost, no zbog nemogućnosti pronalaska alternative, većinu je zadržao na svojim pozicijama.⁵⁴

⁴⁸ Isto, 165.

⁴⁹ Isto, 166.

⁵⁰ Isto, 166.

⁵¹ Isto, 166.

⁵² Charles W. INGRAO, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, New Approaches to European History 3, Cambridge University Press, 2012. 197.

⁵³ Isto

⁵⁴ JUDSON, *The Habsburg Empire, A New History*, 2016. 69.

Za razliku od prijašnjih vladara, Josipa se opisuje kao temeljitog vladara, koji nije razlikovao ono što je nužno i ono što je idealno.⁵⁵ Bio je opsjednut idejom da je on u potpunosti zaslužan za narod i njegovu dobrobit, te da je on tu da im služi.

4.1. VJERSKE REFORME

Među najvažnijim reformama bile su one koje su se ticale vjere i Katoličke crkve, čime je značajno njih prve imenovati. Iako je sama Marija Terezija već započela uvelike mijenjati crkvu u Monarhiji tijekom svoje vladavine, Josip II. je nastavio tim putem.

Kao nekih od ranijih reformi, može se istaknuti ukidane isusovačkog reda, što je došlo na red tijekom dvojne vladavine s majkom Marijom Terezijom. Prve države koje su ukinule isusovački red bile su Francuska, Španjolska, Portugal i Napulj, već 1767. godine.⁵⁶ Marija Terezija i Josip II. odbijali su sudjelovati u tom procesu, kao i pisanju papi da u potpunosti ukine taj red, što je Josip II. opisao kao želja pape da konsolidira nešto moći što još može.⁵⁷ Marija Terezija odbijala je ukinuti red, no tvrdeći da ako papa to odluči, da će počiniti, smatrajući da on zna najbolje za dobrobit naroda.⁵⁸ Godine 1773., kada je papa ukinuo red, Marija Terezija je predala svu crkvenu imovinu u ruke države.⁵⁹

Jedna od najpoznatijih reformi cara Josipa II. jest Patent o toleranciji iz 1781. godine gdje dao vjersku slobodu protestantima, pravoslavicima i Židovima.⁶⁰ Iako je i dalje Katolička crkva bila netaknuta, dozvoljeno je bilo ljudima druge vjeroispovijesti podizati mjesta bogoslužja, sve dok nisu bila vidljiva.⁶¹ Židovi su cara smatrali kao osloboditelja, te njegovim ediktima, omogućio im je emancipaciju te uspon njihove srednje klase, što u budućnosti postaje oslonac ekonomskog i kulturnog života u Monarhiji.⁶²

⁵⁵ Isto, 69.

⁵⁶ BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005. 207.

⁵⁷ Isto, 207.

⁵⁸ Isto, 208.

⁵⁹ Isto, 208.

⁶⁰ Habsburger.net. „Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?“ (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-reformist-emperor-or-enlightened-despot> Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

Također je uveo velike promjene unutar Crkve same; raspustio je veliki broj samostana, a ostavio one koje su se bavili brigom za bolesne te imali neki doprinos općem dobru. Imovina koja je ostala od zaplijenjenih samostana bila je iskorištena za stvaranje Vjerskog fonda odakle su se stvorile nove župe.⁶³ Tim župama su izmijenjene granice, te se stvorio jedan skladan sustav župa.⁶⁴ Velika sekularizacija dovela je razne promjene unutar države i samog svećenstva. Iako nije sam bio veliki pobornik religije, Josip II., nije bio ateist ili htio se „riješiti“ Katoličke crkve.

Njegove moderne i agresivne reforme doživjele su veliki otpor od strane svećenstva i plemstva. No, caru to nije ništa značilo, pa ni kada je papa došao u posjetu, kako bi se riješili nekakvi nesporazumi unutar sustava, Josip II. nije imao išta za promijeniti ili urediti unutar svojih reformi.

Neke od reformi unutar Crkve uključuje nacionalizacija same Crkve te smanjenje broja monaških zajednica, uvođenje fiksnih plaća za svjetovne svećenike, te povećanje broja biskupija i župa. Nakon istraživanja o broju, organizaciji i prihodima klera, Josip II. došao je do zaključka da su sami resursi Crkve bili puno manji nego što je to mislio.⁶⁵

4.2. POLITIČKE I EKONOMSKE REFORME

Marija Terezija je započela proces uspostave učinkovite državne birokracije, kada je prepoznala da stari sustav uprave, temeljen na staleškim privilegijama, nije bio učinkovit.⁶⁶ Dakle, prijelaz na sustav gdje država izravno upravlja svim aspektima života svojih podanika, uključujući prikupljanje poreza i regrutaciju za vojsku, bio inovativan i radikaln za to vrijeme jer je značio uklanjanje moći lokalnih feudalnih gospodara i uspostavljanje učinkovitije i centralizirane uprave.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ DICKSON, “Joseph II’s Reshaping of the Austrian Church.” *The Historical Journal*, vol. 36, no. 1, 1993. 91.

⁶⁶ Habsburger.net. „Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?“, (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son> Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

Ove reforme predstavljale su značajan pomak prema modernom konceptu države, gdje su svi građani jednaki pred zakonom i gdje država ima učinkovite mehanizme za upravljanje i pružanje usluga svim svojim podanicima.

U konstantnim ratovanjima protiv Osmanskog carstva se nije proslavio, pa čak i savezništvo s Katarinom II. od Rusije, imao je ideju ponovno osvojiti sve već turski osvojene teritorije u Europi, ali je nažalost savezništvo prošlo neuspješno.⁶⁷ Agresivni stav ga je skoro koštao velikih europskih sukoba, a njegova smrt je spriječila da se to i ostvari.⁶⁸

Među najvažnijim agrarnim reformama jest ukidanje kmetstva 1781. godine, te time se znatno poboljšao položaj seljaka i kmetova, no i dalje su bili nadležni plemstvu, te se ova reforma nije iskazala kao vrlo uspješna, što pokazuje činjenica da se kmetstvo ponovno službeno ukinulo 1848. godine, no tog puta je bilo uspješno.

Također izdavale su se reforme u feudalnom sustavu, gdje su se smanjili obvezni radni zadatci i porezi, te je po prvi put, zemlja u vlasništvu aristokrata bila oporezovana.⁶⁹ Naravno, ove reforme izazvale su nezadovoljstvo po Carstvu, u Mađarskoj i Nizozemskoj su bile prijetnje pobunama, smatrajući da su kao ljudi ugroženi reformama, da su one neosjetljive, te da je nemoguće cijelo Carstvo podvrgnuti istim zakonima.⁷⁰

Još jedan problem na koji je naišao tijekom svoje vladavine jest bilo pitanje troškova. Car je rezao troškove u svim sektorima, no povećavao odgovornost birokracije što je učinilo posao nemogućim.⁷¹

Josip II. je kroz brojne regulative nastojao uspostaviti jednake norme za birokraciju u cijeloj monarhiji, stvarajući sustav koji podsjeća na svjetovno svećenstvo.⁷² Uveo je pravila za svaki aspekt karijere birokrata, uključujući personalne dosjee, i

⁶⁷ INGRAO, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, New Approaches to European History 3, 2012. 198.

⁶⁸ Isto, 198.

⁶⁹ Habsburger.net. „Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?“, (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son> Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁷⁰ Isto.

⁷¹ JUDSON, *The Habsburg Empire, A New History*, 2016. 69.

⁷² BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005, 165.

inzistirao na socijalnoj jednakosti pri zapošljavanju i unapređenju, čime je omogućio napredovanje srednje klase.⁷³ Birokracija se sve više identificirala s carskim centrom u Beču, a Josip je očekivao lojalnost prema austrijskoj državi, a ne prema regionalnim entitetima s poviješću nezavisnosti.⁷⁴

4.3. DRUŠTVENE REFORME

U svojoj prvoj godini kao vladar, putovao je po svim carskim posjedima, a na svojim putovanjima je donosio razne reforme, jedna od njih jest smanjenje književne cenzure.⁷⁵ I dalje je bilo zabranjeno objavljivati protiv katoličke vjere, vlade ili promicanje praznovjerja.⁷⁶ No, car je dozvoljavao i publikacije u kojima ga se kritizira, tvrdeći da je potrebno ljudima izraziti svoje mišljenje i raditi što god žele, sve dok to i on sam može raditi.⁷⁷

Također je i uveo reforme na temelju braka; građanski ugovor kao sakrament ženidbe, gdje svećenik nije bio potreban, te dodatne razloge za razvod, poput preljuba, napuštanje, kaznene osude i impotencije.⁷⁸

Među još bitnim reformama može se i istaknuti razgradnja socijalnih institucija, kao one Opće bolnice u Beču, koja je osnovana 1784. godine te postala jedna od najmodernijih ustanova u Europi tog doma, što je zajedno s drugim medicinskim promjenama, dovelo do velikog rasta bečke medicine što i na kraju dobiva utjecajni ugled u Europi.⁷⁹

Veliki pokušaji centralizacije budile su osjećaj nacionalnog identiteta, no uvođenjem njemačkog jezika kao službenog jezika u državu, izazvalo je burne, nezadovoljne reakcije, što je na kraju i potaknulo narod da se okrene svojim lokalnim jezicima i kulturi.⁸⁰

⁷³ Isto, 165.

⁷⁴ Isto, 165.

⁷⁵ INGRAO, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, New Approaches to European History 3, 2012. 198.

⁷⁶ Isto, 198.

⁷⁷ Isto, 198.

⁷⁸ Isto, 200.

⁷⁹ Habsburger.net. „Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?“

(<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son> . Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁸⁰ Isto.

4.4. REFORME U OBRAZOVANJU

Najvažnija obrazovna reforma koju je uveo Josip II. jest iz 1783. godine, gdje je određeno da svi novaci imaju pravo na 6 godina nastave u općim sjemeništima.⁸¹ U kurikulumu su se nalazili predmeti poput matematike, prirodnih znanosti i povijesti, te se posebno naglašavala religija i moral.⁸² No, kada se broj godina nastave skratilo na 4, religijski predmeti su morali biti ukinuti.⁸³ Prošireno je osnovno obrazovanje, ali vlada ne namjerava ulagati u više studije, sveučilišta, građevinske poduhvate, manufakture, ceste, plovidbu, izgradnju kanala i slične projekte.⁸⁴

Osnovao je stipendije za učenike slabijih ekonomskih statusa, te dozvolio učenicima drugih vjerskih manjina, poput Židova, da se također obrazuju.⁸⁵ Također je 1784. godine uveo njemački jezik u škole, umjesto tadašnjeg latinskog.⁸⁶ Također je dozvolio i nekatolicima da odlaze na sveučilište, smatrajući da svi pridonose boljitku države.⁸⁷

4.5. UKIDANJE REFORMI

Njegove zakonodavne reforme dovele su do pobuna u Austrijskoj Nizozemskoj i Mađarskoj, i nemire u ostalim dijelovima države, a njegova prerana smrt je tu odgovornost prebacila na njegovog brata, Leopolda II.⁸⁸

Nakon jakih vojnih neuspjeha, pritiska i nezadovoljstvo plemstva i naroda, Josip II. Je netom prije svoje smrti povukao većinu svojih reformi.

Također treba napomenuti da je vladavina Josipa II. otvorila put apsolutističko-birokratskoj promjeni dotadašnjeg sistema u Habsburškoj Monarhiji. Iako je tijekom

⁸¹ INGRAO, *The Habsburg Monarchy, 1618-1815*, New Approaches to European History 3, 2012. 200.

⁸² Isto, 200.

⁸³ Isto, 200.

⁸⁴ BEALES, *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, 2005, 207

⁸⁵ Lumen Learning. "Joseph II and Domestic Reform." U *History of Western Civilization II* (<https://courses.lumenlearning.com/suny-hccc-worldhistory2/chapter/joseph-ii-and-domestic-reform/> . Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁸⁶ Isto

⁸⁷ Habsburger.net. „Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?“, (<https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son> . Pristupljeno 29. lipnja 2024.)

⁸⁸ JUDSON, *The Habsburg Empire, A New History*, 2016. 70.

osamdesetih godina 18. stoljeća njegov sustav zadržao ideje prosvjetiteljstva, što je održavalo smjer reformi, nakon 1792. dolazi do značajnog prekida.⁸⁹

5. ODRAZ NA HRVATSKU

Među raznim reformama i pokušajima modernizacije države, reforme Josipa II. imale su dosta učinaka i na području Hrvatske. Pokušaji industrijalizacije u hrvatskoj su bili neuspješni radi nekoliko čimbenika, od poduzeća koji brzo propadnu, do centralizacije središnjeg dijela države, tako da hrvatski radnici nemaju mogućnost zaposlenja ili nekakvog napretka u svojim poduzećima.⁹⁰

Jedna od prvih reformi koje je Josip II. uveo u hrvatskoj, su se dogodile netom nakon njegovog posjeta, kada je odlučio sagraditi cestu Karlovac – Senj, koja dobiva naziv Jozefinska cesta, duga 114km.⁹¹ Ubrzo se osnovalo Hrvatsko kraljevsko vijeće kao oblik središnje vlasti u Hrvatskoj, na čelu vijeća se nalazio ban.⁹² Iako je u teoriji vijeće trebao biti veliki uspjeh bečkog dvora, on je samo hrvatski identitet urušio i ograničio, i provodio većinu modernih, centraliziranih reformi samog bečkog dvora.⁹³ Samo vijeće ukinuto je 1779., dekretom Marije Terezije, na nezadovoljstvo hrvatskog plemstva na vojnički režim u Banskoj hrvatskoj.⁹⁴ Time se Hrvatska podredila ugarskom namjesničkom vijeću.

Bečki dvor je pokušao ublažiti nesuglasice mađarskog i hrvatskog plemstva, no zbog većeg izražavanja hrvatskog individualiteta, mađarskog plemstvo se nije suglasilo sa odlukama dvora.⁹⁵

Prema nekim izvorima, tijekom svojih putovanja, slušao je primjedbe seljaka, što bi naknadno imalo utjecaj na njegove reforme.⁹⁶

⁸⁹ KARAMAN, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750.-1918.*, 2000. 69.

⁹⁰ GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, 2003. 145.

⁹¹ Isto, 149.

⁹² Isto, 148.

⁹³ Isto, 149.

⁹⁴ Isto, 149.

⁹⁵ Isto, 148.

⁹⁶ Maja KATUŠIĆ, „Usmene predaje o caru Josipu II.“, *Povijesni prilozi* 29 2005, 159

Josip II. je težio podvrgnuti Katoličku crkvu državnoj vlasti i liberalizirati vjerske odnose. Godine 1781. izdao je Patent o vjerskoj toleranciji, omogućivši useljavanje protestanata i Židova u Hrvatsku.⁹⁷ Reformirao je crkvene obrede i ukinuo mnoge samostane. Ukidanje povijesnih administrativnih jedinica i stvaranje novih upravnih podjela, kao što je zagrebačko i pečuško okružje, značajno su promijenili teritorijalnu organizaciju.⁹⁸ Rat protiv Osmanskog Carstva (1787.) povećao je nezadovoljstvo reformama, prisilivši Josipa II. da vrati političko stanje u Ugarskoj i Hrvatskoj na ono prije njegove vladavine, osim Patenata o toleranciji i ukidanja kmetstva.⁹⁹

Od upravnih reformi, ujedinio je osječke općine, odvojio sudstvo od uprave, ukinuo smrtnu kaznu te ubrzao sudske procese.¹⁰⁰ A reorganizacijom 1786. godine je ukinuta Severinska županija i sastavljeno Ugarsko primorje pod ugarskom upravom, čime se utjecalo na karlovačku trgovinu.¹⁰¹

Njegove težnje da podvrgne Katoličku crkvu državi i liberalizacija religije dovela je do Patenta o vjerskoj toleranciji iz 1781. godine, gdje se i u hrvatskoj, omogućilo useljavanja Židova i protestanta.¹⁰² Također su se njegove vjerske reforme osjetile i u hrvatskoj, gdje je ukinuo razne samostane te reformirao crkvene obrede. Izmijenio je teritorijalnu organizaciju, ukidanjem povijesnih administrativnih jedinica te je stvorio nove upravne podjele (zagrebačko i pečuško okružje).¹⁰³ Konstantno ratovanje protiv Osmanlija je bio dodatak nezadovoljstva zajedno s reformama te je bio prisiljen ukinuti reforme i vratiti stanje u Hrvatskoj onako kakvo je bio prije njegove vladavine, izostavivši samo Patent o toleranciji i ukidanje kmetstva.¹⁰⁴

⁹⁷ GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, 2003. 151.

⁹⁸ Isto, 151.

⁹⁹ Isto, 151.

¹⁰⁰ *Povijest Hrvata, Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*, 2005., 271.

¹⁰¹ Isto, 271.

¹⁰² GOLDSTEIN, *Hrvatska povijest*, 2003. 151.

¹⁰³ Isto, 151.

¹⁰⁴ Isto, 151.

6. ZAKLJUČAK

Zaključno, vladavina Josipa II. predstavlja ključan trenutak u povijesti Svetog Rimskog Carstva i Habsburške Monarhije. Kroz niz progresivnih reformi, Josip II. je pokušao modernizirati i centralizirati državu, u skladu s idejama prosvjetiteljskog apsolutizma. Njegove reforme su obuhvatile širok spektar društvenih, političkih, ekonomskih i vjerskih aspekata, te su imale značajan utjecaj na cijelu monarhiju, uključujući Hrvatsku.

Josip II. je bio istinski zagovornik prosvjetiteljskih vrijednosti, vjerujući u moć razuma i utilitarizma kao temelje svoje vladavine. Njegova odlučnost da unaprijedi društvo očitovala se kroz brojne reforme, poput ukidanja kmetstva, sekularizacije crkvene imovine, reforme obrazovnog sustava te uvođenja vjerske tolerancije. Posebno je značajan Patent o toleranciji iz 1781. godine, kojim je osigurao vjersku slobodu protestantima, pravoslavicima i Židovima, čime je postavio temelje za šire društvene promjene u duhu prosvjetiteljstva.

Josip II. je također bio aktivan na polju političkih i ekonomskih reformi. Nastavio je centralizaciju uprave započetu za vladavine svoje majke Marije Terezije, uspostavivši učinkovitiji državni aparat koji je smanjio moć lokalnih feudalnih gospodara. Njegove agrarne reforme, iako inicijalno neuspješne, postavile su temelje za kasnije promjene koje su doveli do konačnog ukidanja kmetstva 1848. godine.

Unatoč njegovim naporima, mnoge reforme Josipa II. naišle su na otpor plemstva, crkve i naroda. Njegov pokušaj centralizacije i modernizacije često je bio doživljavao kao prijetnja tradicionalnim strukturama moći. Ova protivljenja, zajedno s vojnim neuspjesima, prisilili su ga da povuče mnoge od svojih reformi neposredno prije smrti 1790. godine. Ipak, njegov rad ostavio je trajni utjecaj na buduće generacije i postavio temelje za daljnju modernizaciju Habsburške Monarhije.

U Hrvatskoj, reforme Josipa II. također su imale značajan učinak. Njegovi pokušaji industrijalizacije i modernizacije često su nailazili na prepreke, ali su postavili temelje za kasniji razvoj. Izgradnja Jozefinske ceste i osnivanje Hrvatskog kraljevskog vijeća

primjeri su infrastrukturnih i administrativnih promjena koje su imale dugoročne posljedice. Unatoč tome, centralizacija je često bila doživljavana kao ograničavanje hrvatskog identiteta i autonomije, što je dovelo do nezadovoljstva među lokalnim plemstvom.

Josip II. ostaje figura koja simbolizira napetost između tradicionalnih vrijednosti i modernizacije. Njegova vladavina pokazuje kako su prosvjetiteljske ideje mogle biti implementirane u monarhijama, ali također ilustrira izazove i otpor s kojima su se susretali prosvijećeni apsolutisti. Iako mnoge njegove reforme nisu odmah uspjele, postavile su temelje za buduće promjene koje su oblikovale modernu Europu. Vladavina Josipa II. tako ostaje ključan period u povijesti Habsburške Monarhije, koji nudi vrijedne lekcije o složenosti političkih i društvenih reformi.

7. LITERATURA

1. INGRAO, Charles W., *The Habsburg Monarchy, 1618-1815, New Approaches to European History* 3, Cambridge University Press, 2012. 197-198, 200.
2. GOLDSTEIN, Ivo, *Hrvatska povijest*, Zagreb, 2003. 144-145, 148-149, 151,
3. Habsburger.net. „*Joseph II - The Long-Awaited Son.*“, „*Joseph as a representative of Enlightened Absolutism: a philosopher on the imperial throne?*“, „*Joseph II as co-regent*“, „*Joseph II: Reformist emperor or enlightened despot?*“, Pristupljeno 29. lipnja 2024. <https://www.habsburger.net/en/chapter/joseph-ii-long-awaited-son>.
4. jozefinizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/jozefinizam>>.
5. KARAMAN, Igor, *Hrvatska na pragu modernizacije 1750.-1918.*, Zagreb, 2000. 50, 56, 58, 62-65, 67-69.
6. “Lumen Learning. *Joseph II and Domestic Reform.*” U *History of Western Civilization II*. Pristupljeno 29. lipnja 2024. <https://courses.lumenlearning.com/suny-hecc-worldhistory2/chapter/joseph-ii-and-domestic-reform/>
7. ur. Mirko Valentić, Lovorka Čoralić; *Povijest Hrvata, Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata*, Školska knjiga, Zagreb, 2005. 212, 271.
8. etatizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, 2013. – 2024. Pristupljeno 29.6.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/etatizam>>.
9. KATUŠIĆ, Maja. "Usmene predaje o caru Josipu II." *Povijesni prilozi* 29, 2005. 159.
10. DICKSON, P. G. M. "Joseph II's Reshaping of the Austrian Church." *The Historical Journal*, vol. 36, no. 1, 1993. JSTOR, <https://www.jstor.org/stable/2639517> Pristupljeno 6.7.2024. 91.
11. JUDSON, Pieter M., *The Habsburg Empire, A New History*, Belknap Press, 2016. 69-70.
12. BEALES, D. *Enlightenment and Reform in Eighteenth century Europe*, I.B.Tauris & Co. Ltd, London 2005. 160, 162, 165, 207-208, 276, 279, 281.
13. WEIS, Eberhard. "Enlightenment and Absolutism in the Holy Roman Empire: Thoughts on Enlightened Absolutism in Germany." *The Journal of Modern History*,

vol. 58, 1986. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/1880015>. Pristupljeno 6.7.2024.
191.

14. Henrik MARCZALI, The History of Hungary during the Reign of Joseph II, 3 volumena., 1881–1888. 162-163, 165-166.